

TU'UNGA LEA : HA'ELE 'ANGA UA MAI

Koe'uhi koe kau 'Ahofitu, koe mo'oni faka-Tohitapu 'oe ha'ele 'anga ua mai 'a Sisu 'oku lalanga ia ki hotau hingoa, 'a ia 'oku fu'u fakafiemale, hangē koia 'oku tau hanga atu ke ako. Koe fo'l lea "advent" 'oku 'uhinga koe "a'u mai" pe "hoko mai". 'I he taimi 'oku tau pehē ai koe kau 'Ahofitu 'a kitautolu, 'oku tau fakahā 'akitautolu ko ha kakai 'oku nau mā'u 'ae 'amanaki fungani taha 'oku ala lava ke fai ki ai ha fakakaukau. 'Oku fakahā 'e hotau hingoa koe Sisu tatau koi a na'e ha'ele mai ki hotau mamani 'I he ta'u 'e 2,000 kuo hili – fa'ele'l 'e Mele 'I Petelihema, tutuki 'I ha kolosi Loma, toetu'u 'I hono 'aho tolu, pea na'e ha'ele hake ki he langi – 'oku toe ha'ele mai ke fakangata 'ae mamahi moe kovi kotoa pe pea fakanofonofa ki ha maama fo'ou kakato 'oe vā fefetu'utaki'aki fetaiaki mo haohaoa.

Neongo ia – kapau he'ikai ke tau tokanga , 'oku tau ala lava ke hē mei he 'uhinga 'o 'Ene ha'ele mai koe'uhi 'oku tau fu'u femo'uekina 'I hono fakamo'oni'l 'ae anga 'e 'Ene ha'ele mai. Anga-maheni, kuo tau fakamoleki 'ae lahi taha 'o 'etau malanga faka'evangelio ke siofi 'ae anga 'o 'Ene ha'ele mai ke fakahala'l 'ae tokateline 'e ha'ele fakapulipuli mai pe . 'Io, 'oku tau fiema'u ke tau talaki mahino 'ae anga mo'oni 'oe foki mai hotau 'Eiki, kae 'ikai ke fakali'eli'aki ai 'ae 'uhinga 'oku Ne ha'ele mai ai. Koe taumu'a 'I hono malanga'l 'oe ha'ele anga ua mai 'oku 'ikai totonu ko hono fakamo'oni'l pe me'a he'ikai hoko, ka ke valivali ha fakatātā faka'ofa'ofa 'oe me'a 'e hoko. 'Oku tau fai hala kiate kitautolu pea ki he mamani 'I he taimi 'oku tau fakasi'isi'l hifo 'etau malanga'l 'oe ha'ele'anga ua mai ki hono fakamo'oni'l 'oku hala 'ae tui koi a 'e ha'ele fakapulipuli mai pe 'a Sisu. 'I he'etau tokateline 'oe ha'ele 'anga ua mai, 'oku tau mā'u ha ongoongo lelei mo'oni, mo'oni, mo'oni lahi 'aupito ke talaki. Hangē pe koe ngaahi mo'oni fakatohitapu kotoape, 'oku hoko 'ae ha'ele 'anga ua mai ko ha matapa ke tau lava sio ai ki he 'ofa 'ae 'Otua.

'I he taimi na'e ha'ele 'uluaki mai ai 'a Sisu na'e fakahā mavahe la 'e Sione koe Papitaiso ko ha 'ofa'anga fakalangi 'oku kumi ki Hano 'ofa'anga fakamamani. 'I he taimi na'e 'asi mai ai 'ae meheka 'I he kau muimui 'o Sione koe'uhi koe 'aukau mai 'ae kakai kia Sisu kae 'ikai kia Sione, na'e lea ai 'a Sione 'o pehe: "Koi a 'oku ne mā'u 'ae ta'ahine, koe tangata ta'ane ia, ka koe kainga 'oe tangata ta'ane 'oku tu'u 'o fanongo kaite ia, 'oku fiefia lahi ia koe me'a 'I he le'o 'oe tangata ta'ane, koi a ko 'eku fiefia ni kuo kakato" (3:19, 20)

Na'e ui 'e Sione 'a Sisu koe "tangata ta'ane" pea na'a fakahā ia koe "kaume'a 'oe tangata ta'ane" pe 'oku tau ui "tangata fakafe'ao ki he tangata mali"

'Oku tau maheni moe fakakaukau na'e hifo 'a Sisu ki hotau mamani ko hotau Fakamo'ui mei he angahala moe halaia, pea 'oku tau fakafeta'l ki he 'Otua, ka 'oku tau tanaki mai ha me'a ia heni. 'Oku 'ikai ngata pe na'a Ne ha'u ke fakamo'ui 'akitautolu mei he angahala., na'a Ne ha'u foki ke tohoaki'l 'akitautolu ki He'ene 'ofa. 'Oku 'ikai koe 'uhinga pe ia 'oe palani fakamo'ui ke fakahaofi 'akitautolu mei he faingata'a, 'oku ne fakahū 'akitautolu ki he loto 'oe 'Otua. 'Oku mā'u 'e hotau huhu'l ha kaveinga, ha siate folau, pea mo ha taumu'a. 'Oku fakahaofi 'akitautolu mei ha tu'unga kovi mo'oni ki ha tu'unga leleli lahi 'aupito. Mei he angahala ki he 'ofa.

'Oku tala 'e he 'Otua ha talanoa matu'aki faka'ofa 'aupito 'I he 'Isikeli 16:4-8: " Pea koe'uhi ko ho fa'ele'l 'I he 'aho na'e fanau'l ai koe, na'e 'ikai ta ho uho, pea na'e 'ikai kaukau'l koe 'I ha vai, ke fakamolū koe, na'e 'ikai ngaohi 'aki koe ha masima, pea na'e 'ikai 'aupito fakakofu'l koe. Na'e 'ikai ha mata ke 'ofa kiate koe pe manava'ofa kiate koe, ka na'e li atu koe ki he vao 'ata'atā, ke fakalielia ho sino 'I he 'aho na'e fa'ele'l ai koe. Pea 'I he'eku 'alu atu kiate koe peau mamata na'a ke fakalielia 'I ho toto pe, neu pehē kiate koe, lolotonga ho'o kei pani toto. Keke mo'ui, 'io na'a ke kei 'I ho toto 'o'ou, na'a ku pehē ai kiate koe. "Ke ke mo'ui.....Pea ko'eni, 'I he'eku 'alu atu kiate koe, vakai, koe lolotonga ia 'a ho'o

‘ofa, pea na’a ku folahi atu kiate koe ‘a hoku kofu mo fakakofu ‘aki ‘a ho’o telefua, ‘io, na’aku fuakava kiate koe, pea na’a ta fefuakava’aki mo koe ‘oku pehe ‘e Sihova koe ‘Otua, pea na’a ku ma’u koe ma’aku.”

Koia ‘oku ma’u ‘e he ‘Otua ha pēpē kuo li’aki ‘I ha loto ‘ata’atā – telefua, toto mo ta’e kaukau’i. Na’e te’eki ta hono uho hange pe na’e fa’ele’I ta’e ke tokoni’I ‘e ha faima’uli. . “Na’e ‘ikai ha mata ke ‘ofa kiate koe”

Koia ‘oku pehe ‘e Sihova, ‘I he’eku ‘alu atu kiate koe peau mamata na’a ke fakalielia ‘I ho toto pe ‘o’ou, na’aku pehē kiate koe, keke mo’ui , keke mo’ui.”

‘Oku tau sio heni ‘oku kole mali ‘ae ‘Otua, “Oku ou ‘ofa lahi ‘iate koe pea ‘oku ou fiema’u koe keke hoko ko hoku mali.” ‘Oku foaki mai ‘e he ‘Otua kite kitautolu ‘ae mo’ui pe fakamo’ui ‘aki hono tauhi ‘akitautolu ki ha tu’unga mo’ui lelei. Pea ‘oku Ne toki fai mai leva ‘ae fakapapau mali moe ‘amanaki te tau tali pehē ange “Io” pea mo ‘ofa kiate ia. Koe taumu’a mo’oni ia ‘oe fakamo’ui. ‘Oku fakamatala’i ‘e Hosea ‘ae tu’unga hinga ‘oe tangata ‘I he Hosea 2:13 “Pea ne teuteu ‘aki ‘e ia ‘ae mama ‘I hono telinga mo ‘ene ngaahi teunga, pea ne ‘alu atu ki he’ene kau mamana ‘o ne fakangalo’I au, ‘oku pehē ‘e Sihova.” Koe ‘Otua koe ‘ofa (1Sione 4:8). Ko ia ‘o ‘i ai ‘Ene palani kehe. ‘I he palofita ko Hosea , na’e fakamatala’i ai ‘e he ‘Otua ‘Ene taumu’a ‘ae ngāue. Lau ‘a Hosea 2:14 “Koia , vakai teu tauhele’I ia pea ‘omi ia ki he toafa, pea lea fakafiemalie kiate ia.” Koe ‘Otua koe taha fanga tauhele.’Oku ‘ikai koe fakatātā ia ‘oe ‘Otua ‘oku fakakaukau ki ai ‘ae tokolahi taha ‘oe kakai. Ka ko’eni mahino leleli hangē koe ho’atā-malie. Koe finangalo ia ‘oe ‘Otua ke fakamo’ui ‘akitautolu ‘aki hono tauhele’I ‘akitautolu. Sisu Kalaisi, koe taha na’e ui ‘e Sione Papitaiso koe tangata ta’ane ‘a ia kuo Ne ha’u ki he mamani ke fekumi ki Hono mali. ‘I he Hosea 2:16 “Pea ‘e hoko ‘I he ‘aho ko ia ‘oku pehē ‘e Sihova, teke ui Au “Hoku Husepaniti pe ‘ikai ke kei ui Au “Hoku ‘Eiki.” ‘Oku finangalo ‘a e ‘Otua ke ma’u ha vā fetu’utaki hangē ha tamaio’eiki moe ‘eiki ka ko ha va fetu’utaki ‘o ha uaifi mo ha husepaniti.

‘I he Hosea 2:19-20, ‘oku tukupa ai ‘ae ‘Otua ke hoko ko hotau husepaniti fakalaumalie faitotonu. “Pea teu fakama’u koe kiate au ‘I he ma’oni’oni, pea moe anga-tonu, pea ‘I he ngaahi ‘alo’ofa. Teu fakama’u koe kiate au ‘I he mo’oni, pea te ke ‘Ilo ‘a Sihova.” Na’e ha’u ‘a Sisu ki hotau mamani ke fakahoko ‘ae kikite ni. ‘Oku Ne tu’u ‘I hotau ‘ao mo ha tala’ofa ‘oe faitotonu ‘oku ma’uma’uluta. ‘Oku Ne foaki ia ma’atautolu ki he feohi ta’engata ‘e ‘ikai faifai pea maumau, ‘a ia koe me’a ia ‘oku ‘uhinga ki ai ‘Ene ha’ele ‘anga ua mai.

Lau ‘a Sione 14:1-3: “Oua na’a mamahi homou loto, ‘oku mou tui ki he ‘Otua, tui foki kiate au. ‘I he fale ‘o ‘eku Tamai, ‘oku ai ‘ae ngaahi nofo’anga ‘oku lahi, ka ne ‘ikai pehē, ku out ala ia kiate kimoutolu ‘oku ou ‘alu ke teuteu ha potu mo’o moutolu. Pea kapau teu ‘alu ‘o teuteu ha potu mo’o moutolu teu toe ha’u ‘o ma’u ‘akimoutolu kiate au koe’uhi koe potu teu ‘iai temou ‘I ai foki..”

Kuo tau sio ‘I he taimi ni ki hono ngaohi ‘e he ‘uhinga fakamali ‘o ‘Ene ha’ele ‘anga ua mai ‘oku ‘I he Kosipeli ‘a Sione pea ‘I he Tohi Tapu katoa ke ongo malie. Koe me’a ‘oku tau sio ai heni na’e tomu’a talaki ‘e Sisu ‘Ene ha’ele ‘anga ua mai ‘aki hono ngaue’aki ‘ae lea koi a ‘oku ne fakahā ‘ae anga-fakafonua ‘oe mali ‘I Hono kuonga. ‘Uluaki, ‘oku fai ‘ae fakamaheni. Kapau ‘oku tokanga ha tangata ki ha fefine, te ne fai ‘ae fakamaheni ke ma’u ‘ene tokanga. Hili ia ‘oku hoko atu leva ki he ‘ā’ā – feinga ke fai ‘ae fe’ilongaki. Pea toki fai leva ‘ae lea mali. Kapau koe tali koe ‘io, ‘e fai ‘alu leva ‘ae tangata mei hono ‘ofa’anga mo ha palomesi ke toe foki mai. Ko ‘ene ‘alu koe’uhi ke teuteu ha potu ki hono mali ‘I he ‘api ‘o ‘ene tamai.

'I hono fakalea 'e taha, na'e 'ikai palomesi 'a Sisu ke foki mai pe. Na'a Ne palomesi ke foki ki Hono mali. 'Oku Ne foki mai ki he mamani 'I he 'uhinga pet aha, koe'uhi 'oku Ne 'ofa lahi 'aupito 'iate kitautolu pea 'oku Ne fiema'u ke fakamoleki ha feohi Fafale mo kitautolu 'o ta'engata. Na'a Ne pehē, "Teu toe foki mai ke ma'u 'akimoutolu kiate au, koe'uhi ko e potu teu 'I ai, temou 'I ai foki." 'I he kimu'a pe ke Ne fou atu 'I he kolosi na'e fakae'a ai 'e Sisu Hono loto 'I he Sione 17:24 "'E Tamai, ko hoku loto foki kiate kinautolu kuo ke foaki kiate au, ke nau 'iate au 'I he potu 'oku ou 'I ai."

'I he taimi 'oku lau ai 'a Paula kau ki he mali 'oku ne ngaue'aki ha fakatātā ke fakamatala'I 'ae 'ofa 'a Kalaisi ki Hono siasi. Tuku ke tau lau 'a 'Efeso 5:25-33 "'A e kau tangata, mou 'ofa ki homou 'unoho 'o hangē koe 'ofa 'a Kalaisi ki he siasi, 'one foaki ia koe'uhi koi a. Koe'uhi ke ne fakatapu'I mo fakama'a ia 'I he fufulu 'oe vai koe'uhi ke ne 'atu ia kitate ia koe siasi kuo teunga lahi, pea 'ikai hano 'ila pe fe'ufe'u pe ha me'a pehē 'e taha, ka koe'uhi ke ma'oni'oni pea ta'e hano mele. 'Oku totonu k eke 'ofa 'ae kau tangata ki honau 'unoho 'o hangē ko hono sino..... Koe me'a ni 'e tukuange ai 'e he tangata 'a 'ene tamai mo 'ene fa'e pea hoko ia ki hono 'unoho, pea 'e kakano taha pe 'akinaua.... Kemou taki taha 'ofa 'ae tangata ki hono 'unoho , 'o hangē pe koi a pea ke faka'apa'apa 'ae fefine foki ki hono 'unoho."

Vakai ki he veesi 32 "Koe me'a fakalilolilo lahi 'eni, ka 'oku kau 'eku lea kia Kalaisi moe siasi."

'Oku pehē 'e Paula koe feohi 'oe mali 'oku ne ma'u 'I mu'a 'iate kitautolu ha mo'oni loloto mo fakalilolilo felave'I mo 'etau vā fetu'utaki mo Sisu ko Hono mali ta'engata. Koi a 'oku ui ia 'e Paula ko ha fakalilolilo ko ha mo'oni loloto, fakapulipuli. Neongo ia, ko 'etau a'usia kakato lahi ange 'ae 'ofa 'a Sisu koe lahi ange ia 'etau ha'u ke mahino 'ae fakaofa naunau'ia pe kohai mo'oni 'akitautolu 'I he palani 'ae 'Otua, kohai mo'oni 'akitautolu 'I he loto 'oe 'Otua. 'I he taimi lolotonga 'oku tau 'I he va fetu'utaki 'oe fai kaume'a. 'Oku Ne kei 'eva'I pe kitautolu ke ma'u 'etau 'ofa. 'Oku Ne fakahā mai 'ae faka'ofa'ofa Hono 'ulungaanga. Ka he'ikai ke tau hoko koe uaifi 'o Kalaisi kae'oua ke fai 'ae ta'ane. 'E hoko mai pe ia 'I he hisitolia 'eo fakamo'ui 'I he taimi 'oku "mateuteu" faka-laumalie ai 'ae siasi.

Lau 'a Fakahā 19:6-8 – Pea neu ongo'i 'o hangē koe le'o 'oe fu'u kakai, pea hangē mo e 'u'ulu 'ae ngaahi vai lahi, pea hangē moe 'u'ulu 'ae ngaahi mana malohi 'oku nau pehē, Haleluia, he 'oku pule 'ae 'Eiki, koe 'Otua Mafimafi. Tau fiefia mo nekeneka, pea fakamālō kiate ia, he kuo hokosia 'ae ta'ane 'oe Lami, pea ko 'Ene ta'ahine kuo ne teuteu'I ia. Pea na'e tuku kiate ia ke ne kofu'aki 'ae tupenu mahu'inga koe ma'oni'oni ia 'oe kakai ma'oni'oni."

'Oku tu'ulu hangatonu atu 'ae talanoa faka-Tohitapu kotoa ki ha poini pe taha 'oe tumutumu faka'ofa'ofa. 'Oku foki mai 'a Sisu ki he mamani ke ma'u 'ae siasi ko Hono uaifi ta'engata.

Koe Hiva 'a Solomone ko ha hiva kakala 'a ia 'oku ne 'omi ha matapa makehe ki he 'ofa 'a Kalaisi ki Hono siasi. 'I he ta'anga faka'ofa'ofa taha 'oe ngaahi hiva kakala kotoa pe, 'oku tau ma'u ha sio loloto lahi ange ki he 'ofa fakamali 'a e 'Otua ki Hono kakai pea moe feitu'u 'oku hiva kiai. 'Oku fakahā 'e he vahe ki he vahe, veesi ki he veesi 'ae fetukupu'aki 'I he vaha'a 'oe fefine moe tangata. 'Oku na felaulaukakala'aki ke fefakahā'aki 'ae takitaha lelei. 'Oku uhu 'a 'ena fetokangaaki ke na fai mo nofo fakataha. Koe tumutumu 'oe ta'anga ko hono fakahā 'e he fefine ha me'a mahu'inga 'aupito ki hono 'ofa'anga"'Ai au ki ho loto 'o hangē koe mama ki ho nima, he 'oku malohi 'ae 'ofa 'o tatau moe mate, 'oku ongongata'a 'ae fua'a 'o hangē koe fa'itoka ko hono malala 'oku hangē koe malala'I afi 'a ia 'oku ulo kakaha. 'Oku 'ikai fa'a tamate'I 'ae 'ofa 'aki 'ae vail ahi, pea 'e 'ikai mate ia 'I he ngaahi vaitafe 'oku lahi, he kapau 'e foaki 'e ha tangata 'ae koloa kotoa pe 'I hono fale ka ne ma'u ai 'ae 'ofa, 'e lau pe ia koe me'a va'inga."

Fakafokifā, 'oku taki 'akitautolu ke 'ilo 'ae 'ofa loloto taha kuo fakahā ki he fa'ahinga 'oe tangata – 'a ia 'oku hoko 'I he vaha'a 'o ha fefine mali mo hono husepaniti – 'oku ne fakahā 'ae 'ofa 'ae 'Otua ki Hono

siasi. Na'e pekia 'a Sisu 'i he kolosi ke fakahā kiate kitautolu 'ae 'ulungaanga 'o 'Ene 'ofa 'a ia 'oku malohi hake 'I he mate. 'I he tataki 'oe Laumalie Ma'oni'oni, na'e ta-valivali ai 'e Tu'I Solomone ha fakatātā 'o ha ongo me'a 'oku na fe'ofa'aki. Koe tangata ko Solomone pea koe fefine koe fefine Sunemi. Na'e a'u 'ae fe'ofa'aki ko 'eni 'I hona vaha'a ki hono tumutumu 'I he taimi na'e ma'u ai 'e he fefine Sunemi 'ae mahino 'I he vahe 7:10 "Koi a na'a ku tatau ai 'I hono 'ao mo ha taha kuo ma'u 'ae Shalom (fiemalie)."

Koe'uhi koe faka'ofa'ofa fakata'anga moe mahu'inga fakalaumalie ma'olunga, 'oku fakahā 'e he hiva 'a hono 'eva'I 'e Solomone 'ae loto 'oe fefine Sunemi kae 'oua ke fakamatala'I 'e he shalom 'ena feohi. 'Oku tau liliu anga-maheni lahi taha 'ae Shalom koe "Melino" . 'I he faka-Hepelū 'oku ma'u 'e he fo'I lea (Shalom) 'ae fakakaukau 'oe fakahoko kakato, kakato, koe lelei kakato 'a ia 'oku 'ikai ha me'a 'e taha 'e pulia. 'I he hiva, 'oku ma'u 'e he fefine Sunemi ha ongo 'oe fiemalie kakato 'I he 'ofa 'a Solomone. Ko Solomone moe fefine Sunemi koe hoa tatau haohaoa. Shalom, 'oku ma'u 'e he fefine 'ae shalom 'ae a'usia 'i he Shalom , 'ae tangata. Koe Tohitapu fakakatoa koe talanoa 'oe hoa tatau haohaoa 'I he vaha'a 'oe loto fakaetangata moe loto fakae'otua, 'I he vaha'a 'oe Tokotaha 'a ia koe matavai 'oe 'ofa mo'oni kotoa pe pea mo kinautolu koi a 'oku nau fiema'u lahi 'aupito 'Ene 'ofa koe'uhi ko 'enau fiemalie moe kakato ta'engata.

Ko Solomone ko ha taipe 'o Sisu. Koe fefine Sunemi ko ha taipe 'oe siasi.

Koe fakamo'ui koe palani ia 'oku tauhele'I ai 'e Sisu hotau loto kiate ia pea fokotu'u ha shalom (melino) ta'engata 'I Hono vaha'a pea mo kitautolu. Pea koe ha'ele 'anga ua mai 'a Sisu 'oku 'I he taimi 'oku foki mai 'ae 'ofa'anga hotau laumalie ke ma'u 'akitautolu koe'uhi ke tau nofo mo la 'o ta'engata. Ko kitautolu 'ae kau 'Ahofitu 'oku tau tatali loto-fiefia ke foki mai 'a Sisu. 'Oku Ne fiema'u ke kau mo kitautolu. Koe 'uhinga ia 'oku Ne foki mai ai. 'Oku ke fiema'u nai ke nofo mo la?